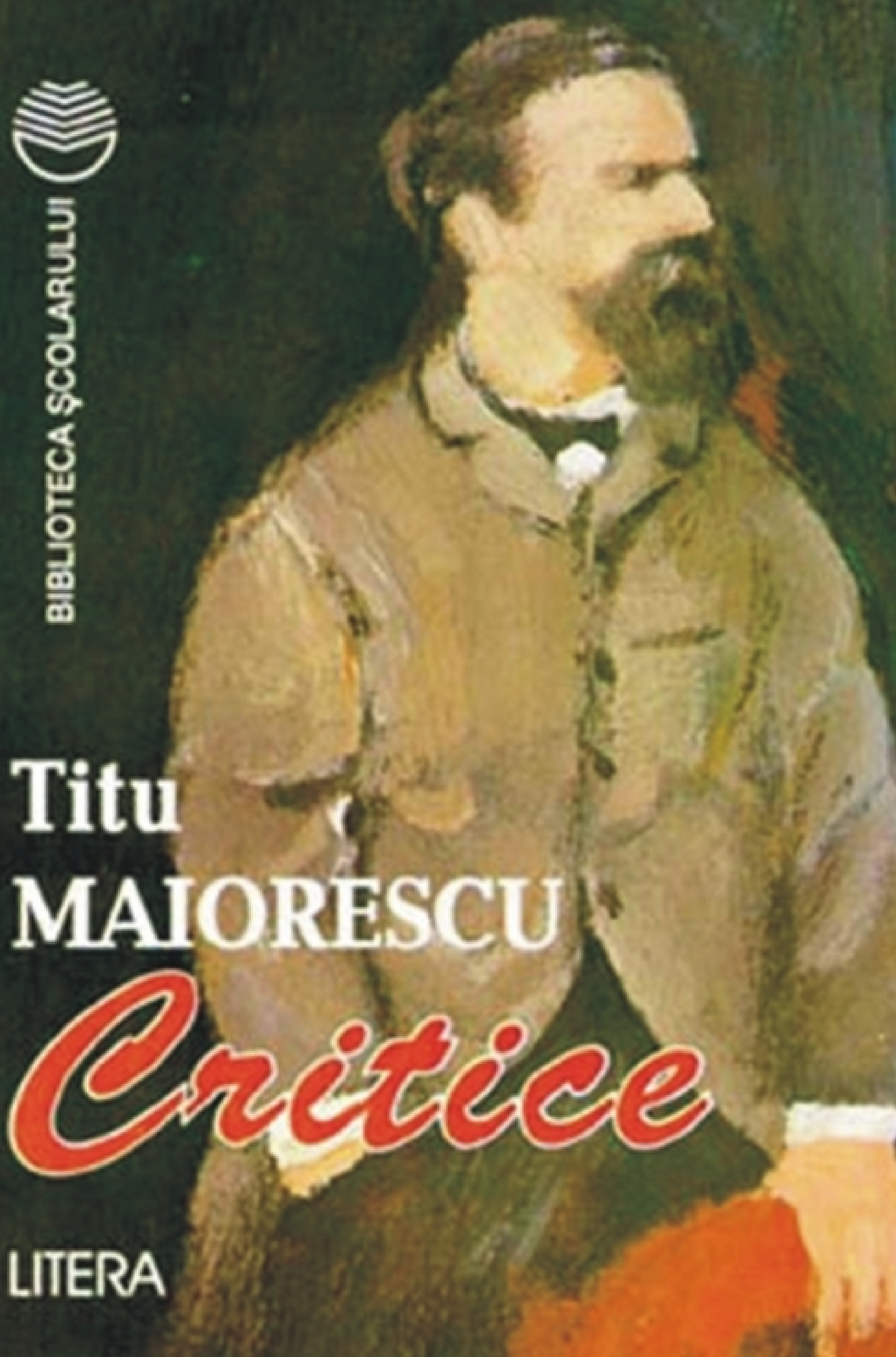

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

Titu MAIORESCU

Critice

LITERA

biblioteca școlarului

Titu
MAIORESCU

CRITICE

Litera
INTERNAŢIONAL
BUCUREŞTI — CHIŞINĂU

APRECIERI

[...] Eliminarea, voit[=i practicat[de la]nceputul carierei p`n[la urm[, a oric[rui aparat =tiin\ific, a oric[rei trimiteri, e una din notele cele mai caracteristice ale tehnicii maioresciene. „Erudi\ia unui om care pentru orice discu\ie mai]nsemnat[aduce o mul\ime de autori str[ini, scrie el despre N. Blaremberg, de=teapt[din capul locului]ndoiala celor cunosc[tori; c[ci este evident c[cel ce]mprumut[prea mult de la al\ii are prea pu\in]n sine“. Cita\iile sunt, deci, foarte rare la Maiorescu, cita\iile str[ine, =i nu din autorii discuta\i, care, de obicei, sunt abundente. Multe din articolele lui (*}n l[turi!*, *Be\ia de cuvinte, R[spunsurile...* etc.) sunt construite exclusiv pe aceast[tehnic[: firul luminos al unor expozi\ii precise =i categorice se sus\ine prin citate, uneori masive, pentru a produce eviden\a prin acumulare, alteori limitate la un num[r restr`ns, alese]ns[cu preciziune]n vederea aceleia=i eviden\e. Exemplele din *Be\ia de cuvinte* produc nu numai convingerea, ci =i o dilata\ie de ilaritate asociat[pentru totdeauna de numele celor viza\i; analiza unui singur discurs a anulat definitiv gloria de mare orator a lui N. Ionescu. Cita\ia pregnant[nu e]ntrebuin\at[numai din necesit[\i polemice, ci =i]n articole expozitive: meritele excep\ionale ale lui Eminescu sau meritele relative ale lui Ioan Popovici-B[n[\eanul sau Victor Vlad Delamarina sunt puse]n lumin[printr-o simpl[culegere de citate cu o modestie interpretativ[ce impune aten\iei cititorului mai mult pe scriitor dec`t pe critic. Cita\iile din autori str[ini sunt]ns[rare =i,]ndeosebi, lapidare, =i mai mult de natur[literar[, pentru a prinde ideea]ntr-o formul[, culese din dic\ionare, din enciclopedii, din manuale, tocmai pentru a le sublinia caracterul de generalitate, pe]n\elesul =i sub controlul oricui. Lipsa document[rii ostentative nu]nseamn[totu=i lipsa de informa\ie; de la primele pagini, cititorul c`=tig[, dimpotriv[, un sentiment de siguran\[=i]n c[l[uz[, dar =i]n sine]nsu=i; satisfac\ia e de ordin moral =i estetic. Absent[ ]n note, informa\ia se simte totu=i: e cea a omului de cultur[general[, perfect mistuit[, transformat[ ]n substan\[proprie, personalizat[; disp[rut[ca element separat, nedigerat, corp str[in intrat]n economia altui corp. [...]

Natura]ns[=i a stilului maiorescian e clasic[; elaborat prin elimin[ri, =i nu prin adaosuri succesive, el pare de o extrem[simplicitate; scos dup[multe opera\ii

de filtrare, se prezint[sub o form[de perfect[solubilitate =i limpiditate. Apropiind orice idee de cititor, el pare la]ndem`na oricui; stil clasic de clarificator. Cu toate c[forma\ia lui intelectual[era aproape exclusiv german[, cu toate c[teoriile lui sociale =i estetice]i veneau din aceea=i surs[, arta lui nu-i datore=te nimic influen\ei germane. Maiorescu a fost un mediteranean, un greco-latin, un simplificator al metafizicii germane,]ntr-un stil analitic mai apropiat de morali=tii francezi dec`t de metafizicienii germani. Marea lui admira\ie pentru Schopenhauer se explic[ =i din faptul c[, prin specia talentului s[u, Shopenhauer a fost cel mai latin dintre filozofii germani; prin str[lucirea formei literare =i incisivitatea expunerii, *Aforismele* lui sunt mai aproape de Chamfort dec`t de Kant.

Latin, arta lui Maiorescu converge]nainte de toate spre claritate; cu riscul oric[rei simplific[ri =i deci al unei pauperiz[ri a substan\ei, ea reprezint[harta schematic[, dar definitiv[a chestiunilor tratate f[r[nici o]nc[rcare de incidente, f[r[digresiuni. E poate cel mai bun stil =tiin\ific din c`te avem, m`nuit]ns[de un scriitor clasic, care nu se serve=te de un vocabular profesional, ci se folose=te de limba oricui. Nic[ieri nu vom g[si un cuv`nt local, dialectal, un cuv`nt pitoresc sau tehnic; ca la to\i clasicii, ca la morali=tii francezi, limba este ob=teasc[, instrumentul de comunicare al tuturor. Arta clasic[e prin esen\[discret[, ea nu e emotiv[=i ra\ional[; nu vrea s[mi=te, ci s[conving[, nu vrea s[turbure, ci s[limpezeasc[. Vremea macin[elementul pitoresc =i podoabele imagistice; desenul din peni\[al lui Maiorescu a r[mas totu=i pur. Pentru necunosc[tori, stilul lui nici nu exist[: limpiditatea lui se scurge neoprit[prin nimic; obiectul se prezint[singur, =i nu prin intercesiunea unui mijlocitor, care \ine s[dea relieful cuvenit ideilor expuse, adev[rului simplu =i elementar. Cu toat[nuditatea, calitatea lui literar[e cu at`t mai mare cu c`t e mai pu\in aparent[; el e strict no\ional =i f[r[imagini sensibile. Rece]n genere,]n unele pagini circul[totu=i o c[ldur[emo\ional[, care-i d[stilului o mi=care, un ritm mult mai viu, de=i]n aceea=i tonalitate de senin[tate =i noble\e. [...]

Secretul artei lui de scriitor este la fel cu cel al oratoriei: dublu proces de apropiere =i de dep[rtare, de cobor`re =i de ]n[l\are a con\inutului =i a expresiei. Con\inutul este redus la un minimum de formule clare; orice complic[, secundar sau par\ial, este ]nl[turat sistematic, pentru a nu r[m`ne dec`t miezul elementar. Procesul de simplificare a ideilor e urmat apoi de un proces de]n[l\are a expresiei lor la o demnitate stilistic[, la o proprietate de termini, la un ton sus\inut, ce le d[ ]n form[ceea ce le luase]n con\inut. De aici satisfac\ia cititorului de a putea urm[ri cu lesniciune idei recunoscute ca subtile]ntr-o form[a c[rei eleva\ie e totu=i evident[.

„}ndrum[torul“, i-am spune,]ncheind aceste r`nduri, nu f[r[a preciza: rolul]ndrum[torilor este de obicei legat de o epoc[; el devine repede istoric =i se

transform[ ]ntr-un moment al evolu\iei culturii. Soarta lui Maiorescu a fost s[r[m`n[ actual =i ast[zi, adic[ dup[ trei sferturi de veac, =i, din nefericire, ]nc[ pentru mult[ vreme. }n materie de cultur[, evolu\iile nu sunt nici perpetui, nici liniare; c`nd crezi c[ai pus m`na pe \[rm, un val te smulge departe ]n larg; p`nza \esut[ziua se desface noaptea; apele se ascund sub nisip =i ciulinul cre=te pe marmura cet[\ii ruinate;]n ad[postul limpezit odinioar[,]\i umple ochii cerneala norilor]nvolbura\i. Optimismul nostru trebuie s[fie]ns[la fel cu cel al lui Maiorescu: *birui-va g`ndul,* cum spunea]n\elepciunea cronicarului =i inscrip\ia criticului deasupra u=ii bibliotecii. Altfel, la ce am mai tr[i?

La r[sp`ntiile culturii rom`ne, vegheaz[, ca =i odinioar[, degetul lui de lumin[: pe aici e drumul. Autoritatea i s-a men\inut =i ast[zi, pentru c[pleac[din]ns[=i izvoarele spirituale f[r[moarte ale logicii, bunului-sim\, bunului-gust, =i s-a realizat]ntr-o form[pur[, f[r[v`rst[.

Eugen LOVINESCU, *T. Maiorescu,* Editura Minerva, Bucure=ti, 1972, p. 604—606.

Literatura rom`n[ a fost scris[, p`n[la]ntemeierea „Junimii“, aproape numai de boieri, la]nceput de protipendad[, apoi de boierii de clasa a doua =i de burghezii =i dasc[lii intra\i]n boieria m[runt[. |[r[nimea nu ia parte deloc la mi=carea cultural[, fiind primit[doar ca motiv literar =i]n forme conven\ionale idilice]n literatura unor mo=ieri ca Alecsandri =i Negruzzi. Chemarea la crea\ie a clasei \[r[ne=ti =i punerea acesteia]n contact cu aristocra\ia este opera „Junimii“]n general =i a lui Titu Maiorescu]n particular, acesta fiind el]nsu=i,]n fond, descendent de \[rani ardeleni. Estetica lui Titu Maiorescu (1840—1917) e mai ales schopenhauerian[: Frumosul e reprezentarea ideii sensibile; ideea sensibil[este natura absolut[a lucrurilor =i]nt`ia condi\ie a artei este ridicarea deasupra oric[rei individualit[\i p`n[la starea de subiect cunosc[tor pur; prin aceast[ascensiune la contemplarea ideii intuitive. Arta aduce lini=tirea sufletului (adic[atenuarea egoismului), ceea ce e totuna cu fericirea. }ns[Schopenhauer era rasist: ideile platonice relev`ndu-se ]n concret iar ideea metafizic[ de na\ie (pe care o admitea) ]ncorpor`ndu-se]n na\iunile istorice, o literatur[universal[nu exist[dec`t prin mijlocirea individualit[\ii etnice. Prin urmare Maiorescu va deveni primul formulator, ]nc[ timid, al „specificului na\ional“, exalt`nd poezia popular[=i cer`nd o limb[ cu „adev[rat rom`neasc[“. Schopenhauerismul ar fi trebuit s[duc[pe Maiorescu la concep\ia artei pure, =i, dimpotriv[, l-a f[cut precursor al tenden\ionismului sanitar al artei „s[n[toase“, scutite de „efeminarea scrierilor decadente“. Termenii sunt]ntor=i. }n vreme ce dup[filozoful german arta e o condi\ie a purific[rii, dup[criticul rom`n puritatea (sim\iri „curate =i alese“,

„noble\e de sim\[m`nt“) e o condi\ie a artei. Maiorescu nu cerceteaz[ structura operei de geniu, ci numai efectul asupra con=tiin\elor, =i c`nd un autor i se pare a avea „inima cald[“ =i a l[sa „impresia unei binefaceri suflete=ti“, crede c[e cazul de a manifesta „recuno=tin\[pentru mul\umirea ce ne-a cauzat-o citirea scrierilor sale“. Poetica lui Maiorescu e]n parte]ngust[=i simplist[,]n general]ns[ ]nseamn[un pas mare spre l[rgirea sim\ului estetic. Dualismul acela]n virtutea c[ruia opera e rezultanta colabor[rii unui frumos de con\inut cu unul de expresie a dus la cele mai mari erori, c[ci e imposibil a determina valoarea estetic[a unei concep\ii sau a unui cuv`nt]n afara fenomenului fundamental =i inanalizabil al crea\iei. Nu exist[cuvinte poetice =i cuvinte prozaice. Maiorescu exagereaz[rolul metaforei, dar mai ales]=i]nchipuie c[imaginea trebuie s[se supun[legilor fizice. El n-admite ca poetul s[priveasc[la roata cea de foc a soarelui, asta fiind o „stranie]ndeletnicire =i periculoas[“ pentru s[n[tatea ochilor. }n felul acesta absurdul semnificativ, temelie a poeziei, ilogicul organic ce formeaz[esen\a visului =i a mitului sunt repudiate.

Maiorescu e]nt`i de toate un mare polemist care =tie s[ trag[ profit din ]mprejurarea de a tr[i ]ntr-o lume inferioar[ nivelului s[u, pun`nd]n valoare arta de a corecta =i de a admonesta. Instrumentul stilistic al acestei arte este l[murirea „pe]n\elesul tuturor“, prin]mperecherea mali\ioas[de expresii tehnice neologice =i de cuvinte neao=e. Corespondentul sufletesc presupus de acest limbaj e sentimentul mizeriei intelectuale a adversarului. Raportul]ntre polemist (st[p`n pe o masc[ demn[ =i glacial[) =i adversar e acela dintre o minte inaccesibil[ =i un lamentabil intelect, care trebuie corijat ori admonestat, dup[ cum e cazul. C`nd Maiorescu vrea s[dea a]n\elege c[adversarul e cu totul inferior, se coboar[=i el mai multe trepte =i-l l[mure=te]ntr-un limbaj de-o u=urin\[p[lmuitoare. Dac[ ]ns[adversarul are cultur[, atunci criticul devine distant =i]ntr-un stil potrivit mijloacelor celui studiat sugereaz[incapacitatea de p[trundere real[a problemelor din partea aceluia. }n cazul lui Sion, simpla dovad[c[acesta nu =tie ce este un hexametru ajunge. Gherea, mult mai slobod]n lumea ideilor, e „luat de sus“, ca unul ce n-are competen\a a se amesteca]n estetic[,]ntr-un cuv`nt ca autodidact. Lui Duiliu Zamfirescu nu i se putea aduce pe fa\[ ]nvinuirea de incultur[. Atunci Maiorescu rezolv[ t[ios problema: poe\ii nu au c[derea s[ dea opinii critice. Sentimentul de superioritate este desf[=urat de Maiorescu, dup[ ]mprejur[ri, ]n patru chipuri: el face ]nt`i examenul logic al g`ndirii adversarului spre a-i dovedi reaua func\ionare, ]ntr-un stil de o mare bonomie =colar[; apoi trece la aspectul gramatical al g`ndirii, observ`nd neacoperirea exact[ a ideii prin cuv`nt; c`nd e cazul face pacientului un simplu examen de cuno=tin\e;]n

sf`r=it, metoda cea mai teribil[este considerarea min\ii autorului studiat sub raportul fenomenologic,]ncadrarea lui]ntr-un lan\ de necesit[\i =i imperturbabila clasifica\ie. }n acest moment pozitivist Maiorescu creeaz[o expresie nou[, memorabil[(*limbut*, *be\ie de cuvinte*). Capodopera polemic[a lui Maiorescu este *Be\ia de cuvinte*. R[spunsul la discursul de recep\ie al lui Duiliu Zamfirescu la Academia Rom`n[ e dealtfel =i el o capodoper[ de umor rece, pe baza sentimentului altitudinii. E o teribil[ admonesta\ie onctuoas[, o reducere z`mbitoare la neant.

George C{LINESCU, *Titu Maiorescu*,]n vol. *Istoria literaturii rom`ne. Compendiu*, Colec\ia „Biblioteca =colarului“, Editura Litera, Chi=in[u, 1997, p. 143—145

}nt`mpin[rile trezite de criticile sale ]i dau lui Maiorescu prilejul s[ revin[ ]nc[ o dat[ la atac, caracteriz`nd]n bloc fenomenele particulare considerate p`n[ acum =i leg`ndu-le de ceea ce i se p[rea cauza lor general[=i comun[. Articolul *}n contra direc\iei de ast[zi]n cultura rom`n[*, 1868, unul din cele mai ]nsemnate din toat[ activitatea lui critic[, aduce c`teva din formulele ei capitale. Lupta lui Maiorescu se autorizeaz[de la principiul adev[rului: „Vi\iul radical]n toat[direc\ia de ast[zi a culturii noastre este neadev[rul, pentru a nu]ntrebuin\a un cuv`nt mai colorat, neadev[r ]n aspir[ri, neadev[r ]n politic[, neadev[r ]n poezie, neadev[r p`n[=i]n gramatic[, neadev[r]n toate formele de manifestare a spiritului public“. De unde aceast[lips[universal[de adev[r? Maiorescu o atribuie introducerii formelor exterioare ale civiliza\iei apusene]n lipsa fondului corespunz[tor. Formula „formelor f[r[fond“,]n care ideologia critic[a *Junimii* se rezum[pentru cei mai mul\i, este g[sit[. }n absen\a fondului corespunz[tor unei activit[\i =tiin\ifice =i unei vie\i publice serioase au ap[rut toate acele falsific[ri istorice, filologice, juridice pe care le denun\ase]n criticile sale. Aceea=i nepotrivire]ntre manifest[rile exterioare =i factorul intern care le-ar fi putut conferi adev[rul este urm[rit de Maiorescu =i]n celelalte aspecte ale vie\ii publice, societ[\ii literare =i =tiin\ifice, =coal[=i literatur[, teatru =i muzee, ziaristic[=i politic[, demascate deopotriv[de asprul critic al vremii sale ca ni=te „produc\iuni moarte, preten\ii f[r[fundament, stafii f[r[trup, iluzii f[r[adev[r“, o]ntreag[re\ea de improviza\ii]n=el[toare care sap[mereu mai ad`nc abisul dintre straturile mai ]nalte ale societ[\ii =i \[r[nime, „singura clas[ real[ la noi“. Lipsite de cuprinsul lor, formele ajung s[ se discrediteze =i s[ ]nt`rzie fondul ce „neat`rnat de ele s-ar putea produce ]n viitor =i care atunci s-ar sfii s[ se ]mbrace ]n vestm`ntul lor dispre\uit“. S-a ar[tat uneori c[astfel de critici nu erau cu totul inedite]n vremea lui Maiorescu =i nici]naintea sa. Ceea ce izbe=te neap[rat ca noutate este numai vehemen\a acestei critici,]ndreptat[asupra]ntregului orizont al culturii noastre de-atunci =i

sporit[prin talentul celui care o exercita, prin impresionanta vigoare a formul[rilor sale. Niciodat[critica anterioar[nu d[duse expresie unui negativism at`t de radical, pornit dintr-o opozi\ie at`t de violent[. Pentru nici una din formele mai vechi ale culturii noastre =i pentru nici unul din creatorii lor, nici pentru Kog[lniceanu, nici pentru Russo, B[lcescu, sau C`rlova nu g[se=te Maiorescu vreun cuv`nt de recunoa=tere. Abia dac[Costache Negruzzi este pre\uit pentru meritele limbii lui. Alecsandri este privit cu]nalt[considera\ie; dar el este un aliat. Poeziile lui Gr. Alexandrescu =i D. Bolintineanu pomenite]n *Cercetarea* din 1867, „relevate atunci ca singure posibile, nu mai au aceea=i valoare ast[zi“, adaug[prefa\a aceleia=i scrieri,]n edi\ia din 1892. Articolul *Literatura rom`n[ =i str[in[tatea* din 1882 va recunoa=te ca „ni=te ]nceputuri care promiteau ceva“ meritele istorice ale unui +incai, Petru Maior, Laurian, B[lcescu =i Kog[lniceanu. Acestuia din urm[ i se vor concede acum =i talentele de orator. Dar cu aceste pu\ine excep\ii, evazive =i t`rziu consemnate]n scrisul s[u, Maiorescu r[m`ne un critic de o neobi=nuit[ severitate, inspirat de un negativism aproape f[r[ rezerve. Critica lui Maiorescu, cu toat[ oportunitatea ei ]n epoca ]n care o practica, a avut astfel neajunsul de a ignora c`teva din capitolele cele mai frumoase ale istoriei noastre literare, pe care a fost mai t`rziu rolul lui N. Iorga, G. Ibr[ileanu, O. Densusianu s[le valorifice din nou =i s[le anexeze definitiv con=tiin\ei noastre.

Privit[ ]n originile =i structura sa, critica lui Maiorescu apare ca un moment al g`ndirii postrevolu\ionare]n toate \[rile de cultur[ale Europei. Ideea c[prin marea surpare de teren produs[de Revolu\ia francez[, indicat[=i de Maiorescu]n articolul *}n contra direc\iei de ast[zi* ca o pricin[ ]ndep[rtat[a schimb[rilor introduse]n via\a noastr[public[, societ[\ile democratice moderne au ajuns la forme artificiale de via\[, apare la mai mul\i g`nditori europeni ]n epoca dominat[ de reac\iunea antirevolu\ionar[ =i apoi de evenimentul restaur[rii monarhiei ]n Fran\a. Semnele acestui reviriment al ideilor fa\[ de ra\ionalismul anterior apar cur`nd dup[izbucnirea Revolu\iei. }nc[din 1790, Ed. Burke public[ ]n Anglia scrierea *Reflections on the Revolution in France*, care fundeaz[doctrina politic[conservatoare. Statul, stabile=te Burke, fiind un organism viu, orice reform[politic[urmeaz[a fi f[cut[ ]n acord cu stilul lui. Schimb[rile politice nu pot avea alt sens dec`t acela de a garanta conservarea formelor consacrate prin tradi\ie. Idei asem[n[toare apar cur`nd =i pe continent. }n 1796, Joseph de Maistre public[*Considerations sur la France*, urmate]n 1814 de *Essai sur le principe générateur des constitutions politiques*. }n acela=i an apare *La Théorie du pouvoir* a lui Louis de Bonald. }mpreun[cu Burke, Maistre =i Bonald arat[c[omul neput`nd s[ creeze, ci numai s[ fabrice, ini\iativele lui doctrinare r[m`n f[r[efect c`nd]=i

propune s[modifice acele forme ale vie\ii create, care sunt dreptul, limba, constitu\iile politice. [...]

Maiorescu va vorbi]n numele criteriilor transcendente =i anistorice ale valorilor absolute. Astfel, etimologismul ciparian este comb[tut nu numai pentru c[se g[se=te]n contrazicere cu via\a limbii, dar =i pentru c[nesocote=te concluziile =tiin\ei lingvistice, pentru c[este neadev[rat. Acum, ca =i]n alte]mprejur[ri, Maiorescu a caracterizat singur lupta sa ca o lupt[pentru adev[r, adic[pentru o valoare exterioar[istoriei]ns[=i. Tot astfel]n *Cercetarea* din 1867, el va lupta pentru frumos, a c[rui defini\ie o modeleaz[dup[natura lui de oric`nd =i oriunde. Dac[s-ar fi men\inut]n planul istoric, Maiorescu ar fi trebuit s[arate indulgen\[=i poeziei, =i erudi\iei, =i vie\ii publice a epocii, ca unele care nu puteau avea alte forme]n punctul exact al apari\iei lor. Istorismul ar fi dezarmat critica sa. Dar Maiorescu nu se comport[ca istoric, ci ca filozof. Conceptul s[u despre adev[r =i frumos postuleaz[aceste valori ca absolute, ceea ce]i permite s[le foloseasc[cu intransigen\[ ]n aprecierea st[rilor din jurul s[u. +tiin\a timpului r[m`ne pentru el neadev[rat[ =i poezia lui ur`t[, chiar dac[istorice=te ele n-ar fi putut s[fie altfel. Dar scuza istoric[este inexistent[pentru Maiorescu, care lucreaz[cu un concept al adev[rului =i,]n ultim[analiz[, chiar cu unul al frumosului de origine kantian[, adic[cu conceptele unor valori postulate de o con=tiin\[ ]n genere, oper`nd independent de condi\ion[rile lor temporale. Maiorescu critic[ deci societatea vremii sale ca un g`nditor al Restaura\iei, dar o face cu mijloace kantiene, adic[cu mijloace]n care culmina spiritul filozofic al veacului al XVIII-lea. Mai t`rziu, odat[ cu progresul g`ndirii istorice, sc[derile criticii maioresciene au ap[rut tocmai]n latura ne]n\elegerii ei pentru determin[rile temporale ale fenomenelor criticate. Opozi\ia unui N. Iorga va releva aceste neajunsuri. Dar tocmai pentru c[ ]n judec[\ile sale asupra trecutului =i asupra contemporanilor, Maiorescu n-a dovedit sim\ul istoric al relativit[\ii valorilor, critica sa a putut s[se exercite cu acea severitate just[=i salubr[ ]n care expirau entuziasmul conven\ional al vremii =i toleran\a reciproc[ ]n mediocritate.

Maiorescu n-a r[mas str[in de probleme ca acele de mai sus, ca =i de obiec\iile care i se aduceau sau i s-ar mai fi putut aduce. }n *Observ[ri polemice* din 1869, el sus\ine drepturile criticii, d`nd,]n acela=i timp, acelora care]l acuzau de lipsa sentimentului na\ional, dovada irecuzabil[a unui astfel de sentiment luminat =i demn. „De la sine nu se]ndrepteaz[nimic]n capetele unei genera\iuni, scrie Maiorescu; c[ci orice cultur[este rezultatul unei lucr[ri]ncordate a inteligen\ei libere, =i datoria de a afla adev[rul =i de a combate eroarea se impune f[r[=ov[ire fiec[rui om, care nu se mul\ume=te cu existen\a sa privat[de toate zilele, ci mai

are o coard[ ]n sine ce r[sun[la fericirea =i la nefericirea na\iunii din care s-a n[scut“. Obiec\iei c[cultura noastr[se g[sea la]nceputurile ei, i se r[spunde biruitor c[tocmai]nceputurile, chemate s[sprijine lucrarea viitoare, trebuie s[fie s[n[toase =i mai solide. Dar nu este explicabil prin]mprejur[ri istorice nivelul inferior al produselor intelectuale]n vremea sa? „Din aceea c[o stare de lucruri se poate explica istorice=te, nu rezult[c[se poate justifica, =i numai prin o ra\ionare sofistic[s-ar aduce de aci un argument contra criticii“. Critica sa va continua deci s[urm[reasc[megalografia vremii, deprinderea de a-=i acorda mari merite inexistente, apoi „be\ia de cuvinte“, un fenomen care]l va readuce]n fa\a problemei raportului dintre g`ndire =i expresia ei. Articolele *Be\ia de cuvinte* =i *R[spunsurile Revistei contimporane* din 1873 fixeaz[diferitele episoade ale acestei lupte. Frazeologia optimist[era o modalitate oarecum natural[a mentalit[\ii pa=optiste. Era o p[rere a vremii c[ ]nceputurile noastre aveau nevoie de]ncurajare =i c[,]ntr-o atmosfer[de]ncredere, crea\iile culturii se pot dezvolta mai bine. Compara\ia cu Apusul, rezolvat[pururi]n avantajul nostru, =i u=urin\a de a acorda contemporanilor elogiile cele mai]nalte erau proced[ri foarte r[sp`ndite]n scrisul vremii. Fa\[de starea de spirit pe care ele o tr[dau, Maiorescu aduce ceva ca o trezire]n lumina clar[a con=tiin\ei =i determin[ ]n suflete acel efect al modestiei, din care, dac[nu mai avea s[foloseasc[ ]nfl[c[rarea, putea s[profite temeinicia. Lupta]n contra direc\iei contemporane l[sa loc liber propriei lui direc\ii, direc\iei *Convorbirilor*, proclamat[ ]n articolul din 1872: *Direc\ia nou[ ]n poezia =i proza rom`n[*. C`teva nume de poe\i: Alecsandri, Eminescu, Bodn[rescu, Matilda Cugler, +erb[nescu, Petrino sunt al[turate de prozatori literari =i =tiin\ifici: Odobescu, Strat, Slavici, Xenopol, Burla, V`rgolici, I. Negruzzi, Panu, Lambrior, P. P. Carp, Th. Rosetti. Cu to\i ace=tia triumfa cel pu\in forma m[surat[ =i sinceritatea ]n exprimare, la care se adaug[, ]n ce prive=te pe autorii de scrieri teoretice, st[p`nirea intelectual[a subiectelor dup[starea =tiin\ei de atunci. „Direc\ia nou[“ este deci mai mult formal caracterizat[. Desigur, cu pu\ine excep\ii, autorii prezenta\i de Maiorescu]n contrast cu vechea]ndrumare comb[tut[reprezentau configura\ia cenaclului junimist. Dar nu exista oare nimic bun al[turi, dup[cum criticului i se p[ruse a nu fi aflat nimic de seam[mai]nainte? Maiorescu]n\elege s[duc[lupta al[turi de armatele sale,]mpreun[cu ele]n contra unui inamic comun. Un moment tactic =i politic se amestec[deci p`n[ =i ]n ac\iunea literar[ cea mai dezinteresat[! Adev[rul este ]ns[ c[, de=i nu dispre\uie=te spiritul partizan, Maiorescu nu-l exagereaz[ niciodat[ cu grosol[nie, ]n nesocotirea eviden\elor min\ii =i a delicate\ii gustului. Pe scriitorii de-a doua m`n[, el]i nume=te cu rezerve,]n limpedea con=tiin\[a valorii lor. }n schimb recunoa=te toat[ ]nsemn[-

tatea lui Alecsandri =i]=i d[seama, atunci,]n 1872, c`nd nu publicase dec`t poeziile]nceputurilor sale, c[ ]n Mihai Eminescu ap[ruse o personalitate literar[de mare format, al c[rui portret]l va fixa pentru mai multe genera\ii]n articolul din 1889, dup[ce devenise editorul s[u, la sf`r=itul anului 1883,]ntr-o manifestare desprins[din =irul]ntreg al unor acte de mi=c[tor devotament personal.

}n 1883, la]nceputul celei de-a doua p[r\i a activit[\ii sale literare,]nainte de a interveni]n polemica trezit[de comediile lui Caragiale =i]nainte de a constata succesul ideilor pentru care militase p`n[ atunci, Maiorescu are prilejul s[ pun[ ]n principiu problema victoriei unei idei noi, ]n scrierea *Despre progresul adev[rului ]n judecarea lucr[rilor literare*, una din cele dou[ diserta\ii filozofice ale lui. C`teva din motivele tipice ale g`ndirii maioresciene apar =i aici. Care din ideile r[s[rite ]ntr-o minte individual[ ajung s[ se impun[? Maiorescu folose=te ]n r[spunsul s[u o formul[ pe care o va relua ]n cur`nd. Ajung s[se impun[, ne spune Maiorescu, ideile care au o „valoare universal[“ =i care pornesc dintr-un „entuziasm impersonal“. P`n[ c`nd „entuziasmul impersonal“ s[devin[,]n articolul despre Caragiale, o stare de spirit a poe\ilor, el ne este ar[tat ca o atitudine moral[a tuturor creatorilor de cultur[. Func\iunea creatoare de cultur[este reprezentat[deci prin analogie cu func\iunea particular estetic[. Execut`nd apoi acel gest de limitare, at`t de caracteristic criticului, el declar[a-=i propune o sarcin[mai practic[=i mai modest[(cuvinte semnificative =i vrednice a fi subliniate),]nf[\i=`nd etapele progreselor adev[rului universal, de la singur[tatea ]n care rode=te la ]nceput, la ne]n\elegerea de care se izbe=te apoi, la suferin\a pe care i-o rezerv[ creatorului, p`n[la]mbr[\i=area lui de c[tre o elit[=i p`n[ la victoria lui final[. Acest drum al adev[rului este evocat ]n cuvinte patetice, care dau ]n scris o m[sur[ a oratoriei criticului. Studiul reflecteaz[ atitudinea moral[ cea mai ad`nc[a lui Maiorescu, f[cut[dintr-un optimism practic fundamental, care nu este]ns[u=uratic =i jovial, deoarece el =tie c[for\a de str[batere a ideii se afirm[ ]n lupt[cu singur[tatea, cu ne]n\elegerea mediului, cu multele suferin\e ale unui destin de creator. Ca la toate marile naturi f[ptuitoare, optimismul principial se asociaz[=i la Maiorescu cu gesturi negative ale spiritului, cu mizantropie, uneori cu dezn[dejde. Urma acestor atitudini revine =i]n *Aforismele* criticului,]n formele splendidei sale arte lapidare. Unul din acestea ne spune: „Nem[rginit]\i este dorul: cum vrei s[ ]ncap[ ]n realitatea m[rginit[? Totdeauna r[m`ne un prisos: disperare sau ironie“. Un altul noteaz[: „Arta vie\ii? Rezerv[, discre\iune, cump[tare,]n genere nega\iune =i]n rezumat abnega\iune“. Alternarea acestor dou[note ne duce mai aproape de intimitatea moral[a scriitorului =i fixeaz[ ]ntinsa curb[interioar[a bogatei sale personalit[\i.

A doua diserta\ie filozofic[a vremii, *Din experien\[*, dateaz[din 1888 =i apare, ca =i cea dint`i, ]n *Almanahul Rom`niei june* din Viena. Ea este singura m[rturie scris[a preocup[rilor psihologice ale autorului, foarte vii]nc[din perioada sa ie=ean[, c`nd ]n prelegerile populare =i universitare problemele =tiin\ei sufletului sunt deseori tratate. Cercet[rile sale ]n aceast[ direc\ie sunt at`t de departe]mpinse,]nc`t ]n 1870 el crede a se g[si ]n m[sur[ a redacta prima parte a unei *Psihologii*. Proiectul nu se realizeaz[, dar ideile sale continu[ a se mi=ca ]n aceea=i sfer[ vreme ]ndelungat[ de aci ]nainte. Mutat ]n Bucure=ti, Maiorescu consacr[ psihologiei conferin\ele sale la Ateneul Rom`n]n 1880 =i 1883, acestea din urm[adunate]ntr-un volum dup[notele lui Mihai C. Br[neanu, editorul lor. +i acum =i mai]nainte, Maiorescu se simte atras de problemele visului, ale halucina\iilor =i ale hipnotismului, despre care unele men\iuni se g[sesc =i]n]nsemn[rile lui. Mai mul\i dintre ascult[torii cursurilor sale,]n Ia=i =i]n Bucure=ti, au amintit concluziile filozofice pe care Maiorescu le scotea din fenomenul halucina\iilor, pentru care el cita cazul lui Goethe v[z`ndu-se pe sine ]nsu=i, ]n timpul campaniei din Fran\a, ]naint`nd c[lare]n costumul demnitarilor la curtea din Weimar, acela pe care poetul urma s[-l poarte mult mai t`rziu. O astfel de halucina\ie prevestitoare devenea un argument ]n favoarea tezei kantiene a idealit[\ii timpului, care, nefiind dec`t forma]n care lu[m cuno=tin\[de evenimente, putea fi]nc[lcat[din c`nd ]n c`nd. Aceea=i experien\[, dup[cum ne afirm[I. Petrovici, autoriza pe Maiorescu s[trag[concluzii pentru o metafizic[a imobilit[\ii, adic[pentru o viziune a lumii]n care toate evenimentele g[sindu-se]n etern[simultaneitate, forma succesiunii este impus[numai de condi\iile]n care con=tiin\a le cunoa=te. Dar]n afar[de aceste concluzii epistemologice =i metafizice, fenomene ca acele amintite mai sus, situate la limita psihologiei normale, aveau darul s[fac[mai sensibile leg[turile dintre suflet =i sistemul nervos, pentru care cercet[torul nu]ncetase s[adune informa\iile din scrierile unui Bichat, Flourens, Fechner =i Wundt. }n 1885, dup[ce citise cartea profesorului Heidenhain asupra a=a-numitului *Magnetism animal*, i se adreseaz[ ]n scris =i porne=te spre Breslau, dornic s[se ini\ieze]n teoria =i practica hipnotismului. Heidenhain p[r[sise atunci experien\ele de hipnotism,]nc`t profesorul rom`n este]ndrumat c[tre Hering, care le continua la Praga. Nu =tim dac[Maiorescu a devenit vreodat[un bun hipnotizator =i dac[din experien\ele lui =i ale altora s-a luminat pentru el misterul leg[turii dintre suflet =i corp. Dar din toat[aceast[fr[m`ntare de g`nduri, folosind metoda elimin[rilor, totdeauna]ntrebuin\at[, se distileaz[substan\a limpede a articolului *Din experien\[*. Ca =i]n alte]mprejur[ri, el dore=te s[stabileasc[lucruri simple, s[ ]nl[ture confuzii =i s[cucereasc[cele c`teva principii necesare sarcinii practice

a cunoa=terii de oameni. Manifest`nd]ndoieli fa\[de rezultatele tratatelor =tiin\ifice, el acord[mai mult[ ]ncredere p[trunderii psihologice a poe\ilor]n romanele =i dramele lor, apoi autorilor de maxime =i aforisme, cum]nsu=i scrisese =i cum]i pl[cea s[spicuiasc[din operele unor morali=ti ca lordul Chesterfield =i cardinalul de Retz, din care]n epoca b[tr`ne\ii va traduce ]n *Convorbiri literare* (1910). Experien\a proprie poart[ totu=i roadele psihologice cele mai pre\ioase =i din tezaurul acestora re\ine =i el c`te ceva]n articolul din 1888]n care ni se arat[pe r`nd cum „]ngustimea“ con=tiin\ei, condi\ia ei de a nu putea primi dec`t]n mod succesiv impresiile, este pricina pentru care ne]n=el[m adesea asupra felului de a fi al altora =i al nostru, ca unii care suntem alc[tui\i nu numai din elemente numeroase, dar =i din elemente contradictorii, apoi cauza pentru care nu ne putem cunoa=te pe noi =i pe al\ii dec`t prin trecerea vremii,]n lucrarea interioar[a personalit[\ii care se dezvolt[sau se destram[. Cunosc[torul de oameni, ve=nic atent la particularit[\ile psihologice ale celor cu care avea de-a face, plin de ascu\ime =i uneori de mali\ie]n caracterizarea]ncredin\at[intimilor s[i,]=i noteaz[astfel pu\inele principii simple, pe care le putea stabili cu oarecare certitudine.

Tudor VIANU, *Titu Maiorescu*,]n vol. *Istoria literaturii rom`ne moderne*. Editura Eminescu, Bucure=ti, 1985, p. 156 — 157, 159 — 160, 166 — 168.

[...] Teoria culturii va face-o Maiorescu]n studiul, tot din 1868: *}n contra direc\iei de ast[zi]n cultura rom`n[*, studiu care trebuia s[ fie o teorie a adev[rului ca principiu al *progresului* culturii, ]n dou[ direc\ii ale argument[rii, pe baza constat[rilor istorice: anacronismul istoric, ]n ce prive=te trecutul, ]ntr-o critic[ a tendin\elor de ]ntoarcere a civiliza\iei rom`ne la forme care nu se *mai* potrivesc cu evolu\ia istoric[a poporului rom`n, =i alta ]ntr-o teorie a fundamentului dinl[untru, care prive=te viitorul, ]ntr-o critic[ a tendin\elor de introducere a unor forme cu care fondul istoric *]nc[* nu se potrive=te, considerate, =i unele =i altele, manifest[ri primejdioase pentru dezvoltarea istoric[ a poporului rom`n. Latinismul lingvistic, care denatureaz[filologia, precum =i]mprumutarea institu\iilor civiliza\iei apusene, pentru care]nc[nu avem fondul corespunz[tor, sunt comb[tute de Maiorescu dup[o concep\ie „ra\ional[“, sus\inut[de el]nc[ ]n primele conferin\e junimiste: orice proces istoric,]n \[rile cu evolu\ie normal[, se constituie]ntr-un *fond* al vitalit[\ii, cuprins]n via\a economic[, social[=i cultural[,]n rela\ia lui cu tot ce \ine de *formele* de organizare: legile, institu\iile,]n diversele semne de cultur[ ]n care se]ntrupeaz[„spiritualitatea“ poporului, care face istoria corespunz[toare necesit[\ilor dezvolt[rii organice a societ[\ii,

adic[ ]ntr-o concordan\[deplin[a *fondului* =i a *formei*,]n care const[*adev[rul* culturii ca fenomen istoric. De aici critica formelor f[r[fond: „Ai un singur bloc de marmur[: dac[ ]l]ntrebuin\ezi pentru o figur[caricat[, de unde s[mai po\i sculpta o Minerv[?“ Dar criticul exagera]n respingerea formelor, neg`nd rolul lor]n modificarea fondului, ca proces istoric.

}n *Observ[ri polemice*, din 1869, Maiorescu justifica drepturile criticii de a combate tot ce]n cultur[este *neadev[r*: „De la sine nu se]ndrepteaz[nimic]n capetele unei genera\iuni; c[ci orice cultur[este rezultatul unei lucr[ri]ncordate a inteligen\ei libere, =i datoria de a afla adev[rul =i de a combate eroarea se impune f[r[=ov[ire fiec[rui om care nu se mul\ume=te cu existen\a sa privat[de toate zilele, ci mai are o coard[ ]n sine, ce r[sun[la fericirea =i la nefericirea na\iunii din care s-a n[scut“. De aici =i tactica aprecierii adev[rurilor ca *mari* =i *mici*. Toate]nceputurile sunt mici, dar un]nceput de cultur[, ce poate servi de fundament pentru o cl[dire =i urmare mai departe, trebuie s[fie mare prin adev[rul ce-l cuprinde, pentru a produce =irul ne]ntrerupt de forme noi la via\[.

*Direc\ia nou[ ]n poezia =i proza rom`n[*, din 1872, astfel preg[tit[ de studiile anterioare, se va ]ntemeia pe o delimitare de principiu: „Direc\ia veche a b[rba\ilor no=tri publici este mai mult ]ndreptat[ spre formele dinafar[; direc\ia nou[ =i jun[ caut[ mai ]nt`i de toate fundamentul dinl[untru =i, unde nu-l are =i p`n[ c`nd]nc[nu-l are, dispre\uie=te forma dinafar[ca neadev[rat[=i nedemn[“. Dar, dincolo de teorie, articolul este =i primul de critic[literar[aplicat[. Criteriile grup[rii scriitorilor]n explica\ia operei lor nu sunt prea sigure ca principii de estetic[: Alecsandri este poetul „cultural“, Eminescu este „poetul,]n toat[puterea cuv`ntului“, iar ceilal\i sunt numai nume f[r[ acoperire axiologic[. Dar ace=tia erau poe\ii epocii, mai buni dec`t al\ii, =i dac[exist[ ]ndoial[ ]n ce prive=te intui\iile criticului, nu uit[m c[pentru el criteriul estetic aplicat literaturii este unul din „fundamentele dinl[untru“ ale culturii adev[rate,]n care literatura trebuia s[se integreze printr-o „direc\ie nou[“, ca manifestare a spiritului public prin propriul s[u fond istoric: „Noua direc\ie,]n deosebire de cea veche =i c[zut[, se caracterizeaz[prin sim\[m[nt natural, prin adev[r, prin]n\elegerea ideilor ce omenirea]ntreag[le datore=te civiliza\iei apusene =i totodat[prin p[strarea =i chiar accentuarea elementului na\ional“. Polemicile criticului]n *Be\ia de cuvinte* =i *R[spunsurile „Revistei contimporane“*, din 1873, sunt numai ni=te prelungiri ale acestei argument[ri,]mpotriva celor ce „s-au tupilat sub steagul rom`nismului“ pentru a-=i ap[ra incapacitatea. Pentru poporul rom`n este o condi\ie de existen\[de a resorbi din introducerea noilor forme]n via\a real[tot ce poate fi folositor spre]nrodirea p[m`ntului s[u.“ Cu aceasta se]ncheie primul mare capitol din

opera critic[a lui Maiorescu, din epoca entuziasmului =i a marilor b[t[lii pentru impunerea *Direc\iei* noi. Indiferent de ecourile ei]n epoc[, p`n[ t`rziu, ea]i va prilejui criticului doar relu[ri =i preciz[ri, r[spunsuri =i polemici pentru ap[rarea tezelor ei fundamentale. [...]

A doua parte a activit[\ii lui Maiorescu]ncepe cu anul 1880. Una din diserta\iile lui filozofice, *Despre progresul adev[rului]n judecarea lucr[rilor literare*, va deschide =i un capitol nou de metodologie a criticii literare. }n judecarea operelor literare, spune criticul, se vor impune ideile care au „valoare universal[“ =i care pornesc dintr-un „entuziasm impersonal“. Fondul kantian al argument[rii nu e greu de descoperit: sunt *adev[rate* ideile general valabile,]n planul cunoa=terii teoretice, iar]n cazul artei ideile cu valabilitate general[nu corespund unui concept, ele sunt rezultatul unei emo\ii „impersonale“, al unui „entuziasm“ care corespunde =i intensit[\ii emo\iei, termenul fiind =i o denumire a „dezinteres[rii“, care]n estetica lui Kant definea specificul actului creator de frumos. Se va ad[uga la aceast[tez[kantian[=i formularea esteticii lui Schopenhauer despre contemplarea „dezinteresat[“ a ideilor platonice, ca obiectiv[ri imediate ale „egoismului“. Dar nu numai poetul, ci orice creator de cultur[este p[truns de acest patos, ca iubitor de adev[r: „Prin negura egoismului nu str[bate lumina adev[rului, nici c[ldura frumosului“ — =i aici se]nt`lne=te dezinteresarea,]n sensul ei de „emo\ie impersonal[“, cu atitudinea moral[a creatorului de cultur[. Ceea ce urm[re=te criticul]n diserta\ia filozofic[este numai drumul adev[rului, care se impune]n judecata de valoare, de la singur[tatea]ncep[toare, prin efortul =i suferin\a resim\it[de creator, p`n[la recunoa=terea ei deplin[— c[ci „ceea ce este impersonal este din patrimoniul comun al omenirii]ntregi“. De unde =i concluzia optimist[a studiului: „Apa a trecut, pietrele au r[mas, =i din piatr[ ]n piatr[p[=e=te adev[rul, spre viitorul nem[rginit“.

Maiorescu a f[cut dintr-un pustiu o lume vie, a umblat prin „nisipul sec[ciunii sociale“, cum ar fi spus Eminescu,]n *Geniu pustiu*, dar mereu]n lumina cugetului. „De ce gr[besc studiile? se]ntreba]n 1860. }mi simt destul[energie pentru a intra]n via\[. Starea de la noi e acum]n dezordine? Cu at`t mai bine.“ C`t de bine a fost va vedea el odat[intrat]n mediul dorit. Personalitate inegalabil[la]ntoarcerea]n \ar[, director al Colegiului na\ional, profesor =i rector al Universit[\ii din Ia=i, intr[ ]ntr-un proces provocat de meschin[ria mediocrit[\ilor, reabilitat]ns[ ]ntr-o distinc\ie de planuri pe care personalitatea lui o impunea; membru al Societ[\ii academice,]n care el va duce marile b[t[lii pentru limba literar[=i condi\iile culturii, este nevoit s[se retrag[din ea pentru a-=i men\ine superioritatea strategiei; eminent profesor, este pus]n situa\ia de a fi suspendat pentru

motive str[ine]nv[\[m`ntului. Deci una era subterana vie\ii =i alta lumea g`ndului, pe care se realizeaz[opera lui Maiorescu. Dar tocmai de aceea opera lui a fost]n primul r`nd omul. Unul din aforismele lui spune: „Cine are voca\iune? Cel ce ]n momentul lucr[rii se uit[ pe sine.“ Este calea pentru „progresul adev[rului“ ]n teoria lui despre art[, valabil[ =i pentru via\a omului c`nd ea se construie=te cu g`ndul sporirii personalit[\ii lui: „Arta vie\ii? Rezerv[, discre\iune, cump[tare,]n genere nega\iune =i]n rezumat abnega\iune.“ Sunt drumurile morale ale unui om ce a f[cut din via\[o oper[, dup[o regul[sever[, comunicat[contemporanilor s[i, pentru posteritate,]n ultima lec\ie a profesorului: „Nu g`ndul la situa\ia ta individual[s[te hot[rasc[, ci g`ndul la ceilal\i,]nspre al c[ror folos este instituit]n societate felul func\ion[rii tale“.

Ce a fost Maiorescu prin via\a =i opera lui? Biografia =i-a scris-o singur]n *Jurnalul* s[u: combativ =i tenace]n anii forma\iei intelectuale, chinuit de afec\iuni =i crize suflete=ti]n tinere\e, echilibrat]n unitatea caracterului s[u indestructibil,]n lungul unei activit[\i cu prestigiu sus\inut[, el a fost un mare educator al na\iunii, filozof, estetician, critic literar, profesor =i om politic,]ntr-o sintez[de calit[\i care-l f[ceau s[fie el]nsu=i]n toate, preg[tind pe al\ii, mai presus de toate r[m`n`nd el]nsu=i, cu o for\[uimitoare, care maturizeaz[repede pe t`n[r =i ]i men\ine tinere\ea ]n dorin\a omului de a-=i realiza g`ndul. +i g`ndul lui a fost vast, cuprinz`nd marginile unei culturi ce atunci se forma]n spiritul ei modern, c[reia el i-a fost unul din]ntemeietori, confundat ast[zi cu o istorie consumat[, dar din ale c[rei arcuri de bolt[r[sun[ ]n actualitate g`ndul lui pentru sus\inerea adev[rului culturii.

Nici o cetate nu se ridic[dec`t din nevoile prezente ale ap[r[torilor ei =i nici o b[t[lie nu se d[pentru victoria]n eternitate. Dar din ruinele cet[\ii urma=ii ap[r[torilor ei vor]n\elege c[prezentul are sens istoric numai]n zarea viitorului.

Eugen TODORAN, *Titu Maiorescu, personalitate]n epoc[(studiu introductiv)*,]n vol. Titu Maiorescu. *Opere*, I, Colec\ia „Scriitori rom`ni“. Editura Minerva, Bucucre=ti, 1978, p. XXX — XXXII, XXXIV, XLVIII — XLIX.

Aproape c[nu exist[articol maiorescian f[r[inten\ii polemice. Cele mai multe au fost concepute „]n contra“ st[rii de lucruri dintr-un domeniu ori altul, a=adar,]mpotriva ideilor]n circula\ie. P`n[ =i unui studiu precum *Eminescu =i poeziile lui*, ]n aparen\[ neanimat de g`nduri belicoase, ci numai de n[zuin\a afirm[rii, i-au fost descifrate,]n vremea din urm[, implica\ii de aceast[natur[. Lupt[tor neobosit pentru impunerea ideilor proprii, reac\ion`nd violent ori de c`te ori]nt`mpina rezisten\[, Maiorescu a devenit]n posteritate]ntruchiparea Polemis-

tului. Din paginile *Criticelor* au fost extrase, deopotriv[, criteriile de definire a disputei publice =i regulile de strategie =i tactic[indispensabile purt[rii ei. Maiorescu este creatorul unui model de polemic[pe care un secol de]ntrebuin\are l-a p[strat ca =i intact. +i, fapt remarcabil, el a fost adoptat de to\i amatorii de dispute cu martori, inclusiv de cei ce-=i recuno=teau al\i mae=tri spirituali. „Campaniile“ lui Ibr[ileanu (minus actele polemicii cu Zarifopol), „execu\iile“ lovinesciene, ripostele c[linesciene, *Vitejiile t`n[rului Gheorghi\[* de Alexandru Paleologu au ie=it din „mantaua“ lui Maiorescu. Relativ =i discutabil pe alte planuri, maiorescianismul criticii rom`ne e,]n privin\a organiz[rii =i purt[rii b[t[liilor, permanent =i incontestabil. A ataca ori a reac\iona *à la manière* de Maiorescu e totuna cu a fi polemist.

Cum se explic[extraordinara vitalitate a formulei? Pricinile sunt mai multe. }nt`i, extrema ei simplitate, de unde =i u=urin\a cu care a fost imitat[ de persoane cu orizonturi =i aptitudini dintre cele mai diferite. Ea nu pretinde o preg[tire special[, nici chiar o bun[ st[p`nire a subiectului]n litigiu, ci doar o orientare general[=i un dram de inteligen\[. Democratic[, pentru c[e accesibil[tuturor, formula polemic[a lui Maiorescu mai are =i]nsu=irea de a fi universal valabil[, aplic`ndu-se cu egal succes]n orice domeniu.

Alt motiv se leag[de „eficien\a“ polemicilor junimistului. De o sut[de ani se repet[c[,]n disputele cu adversarii, Maiorescu =i-a adjudecat de fiecare dat[victoria. De ce? Pentru c[, nu-i a=a, dreptatea a fost mereu de partea sa. Voi reveni asupra acestui aspect. Deocamdat[observ c[aceast[reducere a adversarilor la t[cere, aceast[strivire a lor sub greutatea argumentelor criticului a satisf[cut]n gradul cel mai]nalt dorin\a de victorie a criticilor. Nu e, oare, „lichidarea“ preopinentului visul de tain[al fiec[ruia? Nu sper[orice critic s[asiste la triumful deplin al punctului s[u de vedere? +i ce alt model =i-ar putea alege, gesturile cui le-ar putea repeta cu sfin\enie dac[nu pe ale ve=nic biruitorului Maiorescu?

Pe de alt[parte,]nfr`ngerea adversarului nu se petrece la Maiorescu oricum, ci]n modul cel mai spectaculos cu putin\[. Victoria pur =i simplu nu ajunge. Ea trebuie pus[ ]n scen[, organizat[, regizat[, astfel ca s[devin[limpede pentru to\i =i s[trezeasc[entuziasmul. Polemistul are nevoie de aplauzele publicului, singurele]n stare s[-i lingu=easc[vanitatea. Or, cine altul dec`t Maiorescu =i-a preg[tit cu at`ta minu\ie r[spunsurile,]nc`nt`nd prin desf[=urarea lor galeria? De la Maiorescu]ncoace, polemistul este o vedet[, beneficiind de toate privilegiile acesteia, dar =i pl[tind un consistent tribut succesului.

}n fine, Maiorescu a ini\iat =i verificat metoda izb`nzii definitive, irevocabile. Cantonate]n domeniul faptelor incontestabile, ale adev[rurilor elementare,

polemicile maioresciene ilustreaz[singura cale eficient[de solu\ionare favorabil[=i f[r[recurs a litigiilor. Datorit[ei, criticul are]ntotdeauna ultimul cuv`nt. Asta am ]nv[\at de la Maiorescu: s[ angaj[m disputa numai ]n ceasurile convenabile =i ]n zonele convenabile, atac`nd punctele izbitor nevralgice, indiferent de ponderea lor]n cadrul discu\iei, asigur`ndu-ne astfel suprema\ia. Sunt numai c`teva dintre cauzele pentru care Maiorescu a ajuns idealul polemistului rom`n. El se declar[ sincer lupt[tor pentru adev[r, c`nd nu urm[re=te dec`t o victorie de palmares, tot a=a cum, alt[dat[, crucia\ii pretindeau c[ se bat pentru credin\[, c`nd,]n realitate, erau anima\i de g`nduri mult mai terestre.

De ce polemiz[m? Pentru c[nu suntem de acord cu o realitate, material[ori ideologic[. Pentru c[avem, ni se pare, o alt[viziune a lucrurilor, mai dreapt[, pe care suntem dornici a o verifica =i impune. Polemica]nseamn[confruntare, la cap[tul c[reia se profileaz[un]nving[tor. Nu neap[rat unul dintre combatan\i, ci adev[rul. }n numele lui se poart[b[t[lia, care este un duel de argumente pro =i contra. O]nfruntare deschis[, loial[: „lupt[torii“ au acela=i \el =i, drept urmare, =iretlicurile,]nv[luirile, capcanele nu-=i g[sesc rostul. Polemica presupune cavalerism, respect al adversarului, puterea de a-i recunoa=te, la o adic[, dreptatea. Diversiunile, incursiunile]n spatele frontului, apelul la alte arme dec`t acelea ale culturii sunt sanc\ionate de codul moral al polemicii. Cine se aranjeaz[ ]n polemici =tie c[poate s[=i piard[,]ntocmai cum oricare sportiv are con=tiin\a faptului c[poate fi]ntrecut. Astfel]n\elegem noi, azi, polemica, de=i, afar[de exemplul dialogului Ibr[ileanu, Zarifopol, nu cunosc altele vrednice s[o ilustreze. Puterea de a-\i pune orgoliul]ntre paranteze, rezisten\a la ispita de a-\i antrena preopinentul pe alt teren dec`t al dezbaterii de idei, receptivitatea la argumentele potrivnice, iat[ ce caracterizeaz[ pe veritabilul polemist, interesat de progresul adev[rului, iar nu de izb`nda personal[. [...]

C[polemicile lui Maiorescu sunt mai cu seam[literatur[, de acord! Dar c[ele sunt suprema]ntrupare a spiritului polemic =i c[pilda lor trebuie urmat[ ]ntocmai — asta echivaleaz[cu o condamnare la gratuitat!

Scrierile polemice maioresciene fac,]ntr-adev[r, dovada unui talent extraordinar. +i el nu se manifest[numai]n savanta gradare a argumentelor,]n copioasa speculare a gafelor,]n ironia mu=c[toare sau]n impecabila t[ietur[a frazelor. Marele, neegalatul talent al polemistului Maiorescu st[nu mai pu\in]n privilegiatul tratament aplicat am[nuntelor cu aerul c[le ignor[ ]n favoarea esen\elor. Cititorii *Criticelor* i-au dat =i-i vor da, din aceast[cauz[, necondi\ionat dreptate, socotind probele ingenios selectate ca fiind suficiente pentru o condamnare f[r[apel. Nu-i mai intereseaz[fizionomia originar[a textelor]ncriminate, nici ap[rarea celor du=i la e=afod. Magistralul spectacol al execu\iei anuleaz[

eventualele]ndoieli privind juste\ea verdictului. C[polemicile lui Maiorescu au contribuit, tocmai prin elementaritatea argumentelor, la]ns[n[to=irea scrisului nostru literar =i =tiin\ific din a doua jum[tate a secolului trecut, e sigur. Rigoarea exprim[rii, proprietatea ei au sporit sim\itor, cum a crescut =i grija pentru exactitatea informa\iei vehiculate. Preocuparea de adev[r s-a v[zut]ns[restr`ns[ la adev[rurile simple, necontroversabile. Celelalte, mai complicate pentru c[ erau mai ad`nci, au trecut]n proprietatea privat[a polemistului infailibil, dispus s[le enun\e, dar interzic`nd deliberarea asupr[-le. Mo=tenirea l[sat[de Maiorescu include =i principiul autorit[\ii incontestabile. }n ame\itoarele t[rii, criticul \ine dreapt[balan\a omene=tilor p[cate. Nimeni, dintre cei mul\i care l-au imitat, n-a izbutit s[-l urmeze la o a=a altitudine. Aerul rarefiat al]n[l\imilor le-a diminuat puterile, l[s`ndu-i istovi\i pe cale. Vreau s[ spun c[, manifest[ri ale unei viziuni fundamental artistice, av`ndu-=i deci]nt`ia =i decisiva justificare ]n ele ]nsele, polemicile lui Maiorescu sunt, practic, inimitabile, cum toate obiectele de art[, =i c[ a persista, azi, ]n reproducerea lor, poate c[ bine inten\ionat[, ]ns[ fatal superficial[, devine o opera\ie f[r[ sens. Gesturile creatoare sunt, p`n[=i]n critic[, unice.

Alexandru DOBRESCU, *Literatura polemic[*,]n vol. *Introducere]n opera lui Titu Maiorescu*. Editura Minerva, Bucure=ti, 1988, p. 250 — 253, 271 — 272.

[...] Posesor al unei vaste culturi, comparabil[cu a lui Odobescu =i a lui Hasdeu, corifeul junimist,]ntocmai ca]nainta=ii s[i ardeleni, trata\i cu at`ta ingratitudine, a fost preocupat ]n infinit mai mare m[sur[ de valorificarea cuno=tin\elor =i capacit[\ilor sale ]n folosul societ[\ii rom`ne=ti dec`t de elucidarea teoretic[abstract[a unor probleme. Principiul s[u de conduit[era pragmatismul. Spirit goethean, Maiorescu a re\inut din opera titanului de la Weimar,]nainte de orice, filozofia faptei. Aceasta constituie invarianta tuturor actelor =i ini\iativelor sale. Eficacizarea faptei constructive implic[,]n concep\ia lui, justa orientare; altfel spus, supunerea la obiect, intuirea concretului. Activ pe multiple t[r`muri (critic[literar[, estetic[, lingvistic[, filozofie, drept, politic[), Titu Maiorescu a \inut]n permanen\[seama de specificul fiec[ruia. Principiul s[u, nu numai formulat, dar =i aplicat, era delimitarea domeniilor, separa\ia sferelor de activitate.

Func\ia de critic, teoretician =i]ndrum[tor literar =i-a asumat-o (dovedind c[era cel mai]n m[sur[s[o]ndeplineasc[)]n 1867, c`nd a f[cut s[ apar[ *Convorbirile*. Certificatul de abilitare e studiul *O cercetare critic[ asupra poeziei rom`ne de la 1867*,]n care, expun`nd „condi\iile“ realiz[rii poetice („condi\iunea material[“ =i „condi\iunea ideal[“), Maiorescu opereaz[ un veritabil ecarisaj estetic, separ`nd poezia de nonpoezie,]nfier`nd]ndeosebi prozaismul versific[rilor

pe teme abstracte =i din via\a practic[imediat[, din efemeritatea pasiunilor politice. Un articol din anul urm[tor, pivotul, de fapt, al criticii maioresciene, *}n contra direc\iei de ast[zi]n cultura rom`n[*, formuleaz[ rezumativ atitudinea junimist[ fa\[ de ]nsu=i spiritul orientativ al crea\iei culturale contemporane. Acesta va fi contrapunctat, ]n 1872, de studiul *Direc\ia nou[ ]n poezia =i proza rom`n[*. Toate aceste scrieri implicau situarea]n contemporaneitate, respingerea unei anumite literaturi (care era pseudoliterar[, de fapt) =i promovarea alteia, calitativ diferite. Ca model de crea\ie literar[autentic[, de=i neme=te=ugit[, criticul propune poezia popular[, exemplific`nd cu citate din colec\ia Alecsandri (*Asupra poeziei populare*, 1867). Atac`nd =i r[zpunz`nd la atacuri, doctrinarul literar al *Junimii* public[ ]n *Convorbiri* ample articole cu implica\ii de cultur[ general[ care ]l ridic[ ]n r`ndul celor mai talenta\i polemi=ti rom`ni din toate timpurile: *Observ[ri polemice* (1869), *Be\ia de cuvinte* (1873), *R[spunsurile „Revistei contimporane“* (1873). Capodopere de polemic[ literar[ sunt =i c`teva articole publicate]n ultimele dou[decenii ale secolului trecut =i la]nceputul celui]n curs: *}n l[turi!* (1886), *Contraziceri?* (1892), *Oratori, retori =i limbu\i* (1902). Caracteristica etapei de dup[1880 a criticii maioresciene o determin[ ]ns[studiile de sintez[teoretizant[, de sobr[\inut[academic[: *Literatura rom`n[=i str[in[tatea* (1880), *Comediile dlui Caragiale* (1886), *Poe\i =i critici* (1886), *Eminescu =i poeziile lui* (1889). La acestea se adaug[,]n perioada maturit[\ii =i senectu\ii criticului, articole mai scurte, ca *}ntru amintirea lui Kotzebue, Leon Negruzzi* =i *„Junimea“*, *Ioan Popovici-B[n[\eanul, }n memoria poetului dialectal Victor Vlad Delamarina*, precum =i recenzii =i rapoarte academice privind traducerile lui D. C. Oll[nescu din Hora\iu, poeziile lui Anton Naum =i O. Goga, proza lui Sadoveanu =i a lui Br[tescu-Voine=ti, poezia popular[. Importante sunt studiile (primul, deosebit de amplu, tras =i]n bro=ur[) pe teme lingvistice: *Despre scrierea limbii rom`ne* (1886), *Neologismele* (1881), ca =i cele dou[rapoarte academice (1880, 1904) asupra ortografiei. Studiul din 1868 *Contra =coalei B[rnu\iu* e de domeniul dreptului public. Articolele *Despre progresul adev[rului]n judecata lucr[rilor literare* (1883) =i *Din experien\[* (1888) sunt pur teoretice. Memorabile sunt aforismele lui Maiorescu. Pentru cunoa=terea omului, sursa documentar[esen\ial[r[m`ne, fire=te, jurnalul s[u (*}nsemn[ri zilnice*),]nc[needitat]n]ntregime.

}n nici una din formele lui de manifestare, Maiorescu nu a fost un spirit original;]nsemn[tatea lui trebuie c[utat[ ]n alt[parte,]n rolul de c[l[uz[, de „spiritus rector“ pe care l-a avut pentru cultura rom`n[,]ntr-un moment]n care aceasta se afl[ ]n plin[tranzi\ie,]n plin[c[utare a nout[\ii. [...]

Cel dint`i studiu important pe care]l scrie Maiorescu, dup[ ]ntoarcerea sa]n \ar[, este un breviar de estetic[, interesant deopotriv[prin vederile teoretice,

c`t =i prin aplica\iile concrete. Punctul de plecare, ]n *O cercetare critic[ asupra poeziei rom`ne de la 1867,*]l constituie o defini\ie a frumosului, care o aminte=te]ndeaproape pe cea din *Vechea tragedie francez[*... „frumosul cuprinde idei manifestate]n materie sensibil[“. Critica a descoperit]n aceast[defini\ie ecouri hegeliene ne]ndoioase. [...] }n *O cercetare critic[*... se conjug[a=adar un principiu hegelian, cel al subiectivit[\ii poeziei lirice, cu unul herbartian, problematica adev[rului. Studii de critic[=i de estetic[literar[Maiorescu nu va mai scrie dec`t aproximativ peste dou[decenii, tot ceea ce public[ ]ntre timp poate fi considerat critic[cultural[.

Liviu PETRESCU, T*itu MAIORESCU,*]n vol. colectiv *Scriitori rom`ni,* Colec\ia „Mic dic\ionar“. Editura =tiin\ific[=i enciclopedic[, Bucure=ti, 1978, p. 308, 310, 312.

Titu Maiorescu este st[p`nit, ]n scris ca =i ]n via\a public[, de un spirit demiurgic: ]n-fiin\`ndu-se ca om de cultur[, el]n-fiin\eaz[=i cultura rom`n[. Activitatea sa se desf[=oar[ sub semnul ]nceputului absolut, el ap[r`nd ca un Pionier]n stare pur[, ca un deschiz[tor ideal de direc\ie nou[. De la el]ncepe Totul, anume]n urma ac\iunilor sale de pionierat ia na=tere cultura, se instituie]n c`mpul ei adev[rat =i criteriul valoric, adic[spiritul critic, f[r[de care e imposibil progresul.

Esen\a unui]nceput nu poate fi dec`t romantic[, eroic[, fiindc[ a ]n-cepe ]nseamn[ a im-pune ceva nou, im-punerea echival`nd]ntrutotul cu o contra-punere, cu sfidarea obi=nuitului, deja-primitului.

Ca =i Eminescu, ca =i Cantemir sau Hasdeu, Maiorescu are con=tiin\a marcat[existen\ial de specificul istoriei na\ionale; complexul Me=terului Manole]i condi\ioneaz[profund fiin\a. Ceea ce construie=te cu temeritatea =i impulsul divin-originar =tie c[se poate pr[bu=i peste noapte, c[e nevoie, p`n[ la urm[, de jertv[, =i el se ded[, ]n acest caz extremal, unor ac\iuni precipitate, f[r[ a se agita =i f[r[ a-=i pierde timpul cu ceva secundar. Ca s[ izbuteasc[, trebuie s[ se consacre numai =i numai esen\ialului, s[ supun[ totul direc\iei adev[rate =i s[n[toase, s[ construiasc[ solid, ]ncep`nd chiar cu fundamentul. Imperativul s[u categoric e ca El =i ceilal\i asemenea Lui s[pun[la temelia zidirii frumosul, binele =i adev[rul. Nu se cere,]n acest sens, dec`t o energic[=i bineorientat[lucrare]ntru promovarea =i consolidarea direc\iei „noi“.

Deci, e mult[ ]nfrigurare]n ac\iunile de Pionier ale lui Maiorescu,]nc`t efigia lui tradi\ional[de fiin\[olympic[, doctoral[, ra\ional[se cade radical corectat[. Da, aparent, e o figur[apolinic[, de o frumuse\e rece, esen\ialmente arctic[, e o figur[ce se impune prin aerul solemn, pontifical cu care comunic[de la altitudine,

idealul lui clasic (cultul pentru s[n[tate, frumosul ideal, rigoare, echilibru) poten\`ndu-i impersonalitatea, superioritatea, am zice, hyperionic[. Da, din graba cu care expediaz[=i face „sinteze]n atac“, din felul lui de a se dezinteresa total de ceea ce nu reprezint[valoare, din obi=nuin\a de a m[sura totul cu eviden\a t[ioas[=i neiert[toare a logicii s-ar p[rea c[se desprinde o inteligen\[abstract[, sideral[, un om cu capul]n nori, desprins, cu alte cuvinte, de contingent, de ceea ce se]nt`mpl[sub ochii s[i indiferen\i, glaciali. [...]

Noi, cei de la sf`r=itul secolului al XX-lea, care sper[m c[numai atitudinea loial[fa\[de valori va putea salva lumea, c[numai discernerea exigent[a adev[ratelor valori de falsele valori poate institui un climat favorabil progresului, c[istoria trebuie s[ac\ioneze]n direc\ia cunoa=terii fundamentale prin c[utarea semnificativului, cum]i zic filosofii culturii, nu putem s[nu vibr[m la pledoaria pentru „fond“ a lui Titu Maiorescu.

Postulatul maiorescian]l]n\elegem mai bine, raport`ndu-l la „valoarea valorilor“ lui Nietzsche sau la ierarhia axiologic[, oferit[de etica lui Max Scheler.

„Fondul“ lui Maiorescu ar p[rea s[fie o m[sur[„universal[“ a culturii (=i civiliza\iei, vie\ii sociale), C[linescu av`nd impresia c[Maiorescu confunda fondul sufletesc cu depozitul obiectiv al cuno=tin\elor cu instruc\ia („Pentru el, o gre=al[de cronologie, o ignoran\[ ]n materie prozodic[, o lips[de documentare bibliografic[sunt diminu[ri de fond“).

La Maiorescu, forma f[r[fond are,]ns[, semnifica\ia clar[de minciun[, masc[conven\ional[, aparen\[sau reluare mecanic[a „formelor de deasupra ale civiliza\iunii“, a aparen\elor str[lucitoare ale culturii apusene. „Vi\iul radical]n ele (]n foile literare =i politice ale vremii — *n. n.*) =i, prin urmare,]n toat[direc\ia de ast[zi a culturii noastre, este *neadev[rul*, pentru a nu]ntrebuin\a un cuv`nt mai colorat, neadev[r ]n aspir[ri, neadev[r ]n politic[, neadev[r ]n poezie, neadev[r ]n gramatic[, neadev[r ]n toate formele de manifestare a spiritului critic“, astfel constat[ el ]n articolul „}n contra direc\iei de ast[zi ]n cultura rom`n[“ (1868). Pe l`ng[semnifica\ia universal-valabil[de *aparen\[, neadev[r*, conceptul *form[f[r[fond* denume=te o realitate na\ional[: modul de a altoi formele dinafar[pe un fundament impropriu. Este vizat[o epidemie a unor asemenea forme de=arte, care sunt preluate necritic pe un fundament deloc solid, f[r[putin\a de asimilare organic[: „}n aparen\[, dup[statistica formelor din afar[, rom`nii posed[ast[zi aproape]ntreaga civilizare occidental[. Avem politic[=i =tiin\[, avem jurnale =i academii, avem =coli =i literatur[, avem muzee, conservatorii, avem teatru, avem chiar o constitu\iune. Dar]n realitate toate aceste sunt produc\iuni moarte, preten\ii f[r[fundament, stafii f[r[trup, iluzii f[r[adev[r,

=i astfel cultura claselor mai]nalte ale rom`nilor este nul[ =i f[r[ valoare, =i abisul ce ne desparte de poporul de jos devine din zi ]n zi mai ad`nc“.

}n]ntreaga scar[de ac\iuni a lui Titu Maiorescu, de la transcrierile meticuloase,]n liste mari a tuturor gre=elilor elementare de limb[, calchierilor, inadverten\elor stilistice =i citarea vorbelor multe]ntrebuin\ate pentru idei pu\ine p`n[ la punerea ]n lumin[ a valorii operei unor scriitori de talia lui Eminescu se ]ntrez[re=te un mare strateg al valorilor. Toate polemicile lui, m[runte, aplicate pe un citat oarecare din foaia politic[ =i literar[ sau av`nd caracter de campanie desf[=urat[ce face uz de toate mijloacele =i argumentele supreme, se localizeaz[ ]ntr-un anumit sens: spre a sus\ine afirmarea valorilor =i consolidarea lor procesual[ ]ntr-un]ntreg al culturii na\ionale. E nevoie, pentru a izbuti, de consecven\[=i criticul supravegheaz[din str`ns mersul s[n[tos al direc\iei noi, recurg`nd la „sinteze]n atac“ =i la categoricele strig[te „]n l[turi.“ Criticul se erijeaz[ ]n post de epidemiolog ne]ng[duitor: semnaleaz[tot ce viciaz[aerul s[n[tos, intervine spre a]nl[tura factorul infectant, previne, preg[te=te neobosit un teren s[n[tos pentru viitor.

}nceputul nu poate s[determine o anumit[indulgen\[pentru simplul fapt c[este un]nceput, atitudinea obiectiv[cer`nd s[se releve adev[rul. „Nu descuraja\i. Toate]nceputurile sunt mici“, i se obiecteaz[criticului]n epoc[, la care el]=i expune prompt contraargumentul: dac[e vorba de calitate, de valoare intensiv[, toate]nceputurile trebuie s[fie mari. Un]nceput se cade s[fie neap[rat original, fiindc[numai prin acest ceva specific edificiul culturii poate fi]n[l\at]n continuare.

„Un]nceput de cultur[,]n orice ram al ei s-ar]nt`mpla trebuie s[ cuprind[ ]nt`i ceva ce nu a fost p`n[ atunci ]n via\a public[ a acelui popor, dar al doilea totodat[ ce poate servi de fundament pentru o cl[dire =i urmare mai departe. Numai cu aceste un ]nceput“. Intrarea ]n c`mpul valorilor adev[rate se face datorit[existen\ei acestor dou[elemente necesare, care transform[ ]nceputul cultural]ntr-o verig[dialectic[, ce une=te ziua de azi cu cea de m`ine. Numai ]n modul acesta el spore=te =irul formelor noi de via\[: „Dar pentru ca aceast[ continuare ]n viitor s[ se ]nt`mple,]nceputul cel mic la]ntindere a trebuit s[fie mare prin adev[rul ce-l cuprinde, prin valoarea energic[, ce-i d[putere de a rezista =i, biruind greut[\ile timpului, a produce =irul ne]ntrerupt de forme noi de via\[. La erorile contemporane se observ[tocmai contrariul. Corul de apologi=ti]n cantitatea lui st[ ]n propor\ie invers[cu valoarea dinl[untru a obiectului l[udat, =i soarta prea bl`nd[, fiindc[ a rezervat nulit[\ilor dispre\ul uit[rii ]n viitor, le m`ng`ie cu parfumul ieftin al lingu=irilor majorit[\ii contemporane“ („Observ[ri polemice“, 1869).

O condi\ie sui generis a ob\inerii valorii reale este dep[=irea subiectivit[\ii, ie=irea din cercul „]nchis“ al inteligen\ei, adic[deschiderea spre adev[rul „nou“. Scriitorului, ca =i filozofului sau omului comun, i se cere s[manifeste un *entuziasm impersonal*, singurul factor care]l ridic[ ]n sfera universalit[\ii: „Numai acea idee =i acea sim\ire care prin cuprinsul ei =i chiar izvorul ei s-a]n[l\at peste interesul str`mt al individului =i a g[sit]n capul celui ce o produce acel prisos al concep\iunii care]i d[valoare universal[“ („Despre progresul adev[rului]n judecarea lucr[rilor literare“, 1883). Dreptul de intrare]n literatur[nu-l asigur[folosul individual, vanitatea, ambi\iunea de=art[de a]ntrece pe al\ii: „Numai entuziasmul impersonal pentru ceea ce =tii c[este adev[rat]n g`ndirea ta =i pentru ceea ce sim\i c[este frumos]n]nchipuirea ta, numai aceasta]\i pune pe frunte semnul celor chema\i.“ Individualismul exacerbat]mpiedic[, evident, manifestarea plenar[a personalit[\ii: „Prin negura egoismului nu str[bate lumina adev[rului, nici c[ldura frumosului“. Maiorescu recomand[, deci, =i]n domeniile vie\ii publice aceast[implicare impersonal[, supunerea autorit[\ii ideii „noi“. Nu-l vor interesa cauzele =i efectele progresului general al spiritului european, pe care le relev[Buckle sau Lecky, ci, ca]ntotdeauna, va]ncerca s[deslu=easc[imperativul practic al vie\ii rom`ne=ti: receptivitatea la ceea ce el denume=te direc\iunea ve=nic[a inteligen\ei omene=ti spre]ntinderea cuno=tin\elor =i sporirea condi\iilor binelui general. Interesele personale se ciocnesc prin firea lucrurilor, „dar ceea ce este impersonal este din patrimoniul comun al omenirii]ntregi =i,]ndat[ce prin lupt[s-a dovedit a fi de o asemenea natur[, str[bate prin toate individualit[\ile viitoare ca o parte integrant[a lor“.

Maiorescu suport[, indiscutabil, influen\a, at`t de autoritar[ ]n epoca lui Schopenhauer =i Hegel. }n ce mod,]ns[? Din Hegel este luat[, zice C[linescu, propozi\ia c[obiectul de art[e o reprezentare sensibil[a ideii =i mai bine zis a idealului, deoarece dup[Hegel absolutul se explic[nemijlocit]n natur[, iar]n art[prin idealul artistic,]ncolo ar r[m`ne un schopenhauerian declarat (frumosul ca reprezentare a ideii sensibile, purificarea =i ridicarea prin art[deasupra vie\ii cotidiene, identificarea creatorului cu subiectul ce este contemplator =i cunosc[tor pur =. a.)

Totu=i, =i]n acest caz, ni se pare c[Maiorescu]=i exercit[rolul s[u fundamental de strateg al valorilor. }n articolele de critic[literar[propriu-zis[sunt aplicate cu severitate neab[tut[principiile =i normele cultivate de el din ra\iunea de a nu tulbura prin nimic siguran\a axiologic[a interpret[rii. Valoarea estetic[suprem[o realizeaz[, dup[socotin\a lui aceast[transcendere a contingentului =i]n[l\area]n „lumea fic\iunii ideale“. „}n[l\area impersonal[este]ns[o condi\ie a=a de absolut[a oric[rei impresii artistice,]nc`t tot ce o]mpiedic[=i o abate este un

du=man al artei,]ndeosebi al poeziei =i al artei dramatice. De aceea poeziile cu inten\ii politice actuale, odele la zile solemne, compozi\iile teatrale pentru glorific[ri dinastice etc. sunt o simulare a artei, dar nu arta adev[rat[(„Comediile dlui Caragiale“, 1885). Deci, tot ce aminte=te de domeniul practic al lumii de toate zilele, de codicele penal =i catehismul de moral[, verdictele directe, declara\iile patriotarde nimicesc emo\iunea estetic[. „Orice concep\ie artistic[este]n esen\a ei ideal[, c[ci reprezint[reflexul unei lumi]nchipuite. Prin chiar aceasta ne produce caracteristica impresie impersonal[“. E aceasta apologetica teorie a „artei pentru art[“, comb[tut[polemic de Dobrogeanu-Gherea? Or, chiar al[turi Titu Maiorescu spune c[tipurile]nf[\i=ate]n comediile caragialiene trebuie s[vorbeasc[cum vorbesc, c[ci numai]n felul acesta ne pot men\ine]n iluzia realit[\ii]n care ne transport[,]n alt[parte elogiaz[notele patriotice]n poezia lui Goga: „Ce e drept, patriotismul, ca element de ac\iune politic[, nu este materie de art[... Cu toate acestea, patriotismul este]n inimile sincere]n afar[de orice tendin\[politic[, un sim\[m`nt adev[rat =i ad`nc, =i]ntruc`t este astfel, poate fi,]n certe]mprejur[ri, n[sc[tor de poezie“, iar povestirile de tinere\e ale lui Sadoveanu le consider[„crea\iuni de o puternic[originalitate, inspirate de intui\ia exact[a unor tipuri felurite, luate de pe toate treptele societ[\ii noastre“.

Meritul criticului este de a uita oric`nd =i oriunde de aplicarea criteriului s[u normativ, norma fiind valabil[ ]n m[sura ]n care asigur[ esteticul, frumosul „fic\iunea ideal[“. Nu normele =i principiile dau na=tere literaturii, cu at`t mai mult transcenderea intereselor de ordin practic. Important ca atare e actul realiz[rii valorilor estetice. Iar c[ile de realizare sunt multiple, literatura adev[rat[, cu feluritele ei produceri, dup[cum zice Maiorescu]n finalul articolului despre Caragiale, se aseam[n[unei p[duri cu feluritele ei plante. „Sunt =i copaci mari]n p[dure, este =i tufi=, sunt =i flori, sunt =i simple fire de iarb[“. Toate]mpreun[alc[tuiesc p[durea, fiecare]n felul s[u tr[ie=te =i]nvesele=te ochiul privitorului: numai s[fie planta adev[rat[, cu r[d[cina ei]n p[m`nt s[n[tos, iar nu imita\ie de tinichea vopsit[, cum se pune pe unele care din ora=“.

A=adar, conchidem cu Maiorescu,]n sfera impersonalului, al Adev[rului =i Binelui general, nu se ajunge oricum, ci printr-o puternic[valoare personal[. Anume prin aceste valori, pe care le-a p[zit cu o neclintire de strateg al culturii, vroia s[impun[„direc\ia s[n[toas[a lucr[rilor intelectuale]n Rom`nia“. Atunci c`nd,]n 1886, constat[c[direc\ia a izbutit, c[nu mai era nevoie de „sinteza general[ ]n atac“ =i de „izbirea unui]ntreg curent periculos“, ca de „lovirea direct[ ]n contra nulit[\ilor“ =i de „energicul“ „]n l[turi“ va fi necesitate doar „din c`nd ]n c`nd“, el]=i reformula strategia: „Misiunea criticii ne pare a fi]n momentul de fa\[mai mult de a l[rgi cercul activit[\ilor individuale, de a de=tepta tinerimea

]nc[prea amor\it[de p`cla trecutului =i de a]mb[rb[ta spiritele spre lucrarea roditoare“ („Poe\i =i critici“).

Criticul nu f[cea, deci, o istorie, ci un]nceput de istorie pornind de la un grad zero al con=tiin\ei, nu o Sintez[, ci „o sintez[ ]n atac“. }i lipseau v[dit]ntinderea, termenii de compara\ie, aspectul procesual al devenirii. El nu se desf[=oar[ ]n timp =i spa\iu, ci r[m`ne]nfeudat]nceputului absolut, al c[rui expresie deplin[este opera, identificat[cu activitatea sa cultural[general[. [...]

Mihai CIMPOI, *Fascina\ia]nceputului absolut (studiu introductiv),*]n vol. Titu Maiorescu. *Critice*. Editura Hyperion, Chi=in[u, 1990, p. 3, 6, 7 — 9.

[...] Anume studiul *O cercetare critic[asupra poeziei rom`ne de la 1867* ...¤ a fost cel mai des minimalizat de c[tre detractorii lui Maiorescu sau, mai exact, de ideologii regimului apus, care l-au considerat pe eminentul critic drept reprezentant al teoriei «art[ pentru art[», opun`ndu-l lui Constantin Dobrogeanu-Gherea =i situ`ndu-l pe o treapt[ inferioar[ acestuia. Or, studiul pomenit constituie momentul afirm[rii plenare a esteticii =i criticii literare rom`ne=ti. (Nu facem gre=eala de a trece, =i noi, peste contribu\ia lui Radu Ionescu la]ntemeierea esteticii =i criticii literare na\ionale. }n aceast[privin\[dl Ion Pl[m[deal[,]n revista «Basarabia», a spus un adev[r.) Maiorescu vorbe=te cu convingere despre «**idei** manifestate]n materie sensibil[», «**idee** poetic[», «mi=carea abundent[a **g`ndirii**», pe care le consider[ particularit[\i specifice ale «poeziei adev[rate».+i este suficient s[ cuget[m asupra sensului cuvintelor subliniate pentru a ne convinge c[ autorul studiului la care ne referim nu este nicidecum un adept al teoriei «art[ pentru art[». El a fost =i r[m`ne un militant neobosit pentru o art[cu mesaj =i func\ie social[, apt[s[contribuie la perfec\ionarea sufleteasc[a omului. Este drept c[prin mesaj artistic el]n\elege «un sim\[m`nt sau o pasiune»; criticul militeaz[ pentru o art[ ]ntemeiat[ pe analiza **psihologiei** omului, drept care ajunge s[ se exprime profund polemic, dar nu =i gre=it, c[ «]nv[\[tura, preceptele morale, politice etc.» pot servi cu succes drept «prilej pentru exprimarea sim\[m`ntului =i pasiunii». Maiorescu este categoric, t[ios, neiert[tor, =i faptul acesta a iritat =i poate s[irite]n continuare, dar numai at`t c`t nu-l citim cu r[bdarea =i aten\ia cuvenite. «...Ideea sau obiectul exprimat prin poezie este totdeauna un sim\[m`nt sau o pasiune, =i **niciodat[** o cugetare **exclusiv** intelectual[ sau care se \ine de t[r`mul =tiin\ific...», scrie Maiorescu =i conchide: « Prin urmare, iubirea, ura, triste\ea, bucuria, disperarea, m`nia etc. sunt obiecte poetice;]nv[\[tura, preceptele morale, politice etc. sunt obiecte ale =tiin\ei =i **niciodat[** ale artelor...» Pornindu-se de aici, s-a ajuns la]nvinuirea c[Maiorescu ar fi sus\inut teoria «art[pentru art[»

=i apolitismul. Or, criticul explic[ ]n continuare de ce crede a=a cum am transcris: «...Mai]nt`i poezia este un product de lux al vie\ii intelectuale, **une noble inutilité...** Ea nu aduce mul\imii nici un folos astfel de palpabil ]nc`t s[o atrag[de la sine din motivul unui interes egoist; ea exist[pentru noi numai]ntruc`t ne poate atrage =i interesa pentru pl[cerea estetic[. }ns[ o condi\iune f[r[ de care nu poate fi interes =i pl[cere este ca mai ]nt`i de toate poezia s[fie]n\eleas[, s[vorbeasc[la con=tiin\a tuturor. Prin urmare, ea nu-=i poate alege obiecte care se \in de domeniul ocupa\iilor exclusive, precum sunt cele =tiin\ifice, fiindc[aceste r[m`n ne]n\elese pentru marea majoritate a poporului, ci este datoare s[ne reprezinte sim\[minte =i pasiuni fiindc[aceste sunt comune tuturor oamenilor, sunt materia]n\eleas[=i interesant[pentru to\i».

Cui nu-i este clar —]n urma lecturii atente =i binevoitoare a acestei explica\ii — c[Maiorescu are perfect[dreptate: poezia, arta]n genere nu constituie ceva]ngust, special (specializat), ca mecanica sau astronomia, de care se ocup[numai unii oameni, posesori ai]nclina\iilor respective =i specializa\i]n domeniile preferate de ei, ci **tuturor** oamenilor? Maiorescu afirm[r[spicat: «Prin urmare, poezia r[t[cit[ ]n sfera =tiin\ei =i a politicii r[m`ne ]nt`i ne]n\eleas[=i neinteresant[pentru marea majoritate a oamenilor contemporani...» Aici se cere precizarea c[autorul studiului, evolu`nd =i ca teoretician, a apreciat ]nalt o seam[ de opere ale lui Eminescu (**La steaua**, **Doina**, **Scrisoarea I** etc.) =i Goga (**Noi** etc.), chiar dac[ acestea con\in idei politice =i =tiin\ifice. Deci, este vorba de **m[iestria** scriitorului de a exprima atitudinea politic[ astfel ]nc`t ea s[apar[sub form[de **sim\[m`nt**, **pasiune**, **stare psihologic[**. }n afar[ de aceasta e nevoie s[ lu[m ]n considera\ie necesitatea intransigen\ei teoreticianului ]n **acea** etap[, de constituire a literaturii noastre moderne, c`nd specula\iile pe motive politice aduceau prejudicii mari procesului literar.¤

Atacuri violente a cunoscut =i o alt[afirma\ie maiorescian[— c[„frumoasele arte, =i poezia mai]nt`i, sunt **repaosul inteligen\ei**“. Ca =i]n cazul afirma\iei precedente asupra c[reia am z[bovit, explica\ia dat[de Maiorescu]n nemijlocit[continuare este de natur[s[-l conving[pe ori=icine c[nu e vorba de izgonirea elementului intelectual din poezie, ci anume de afirmarea magistral[a celui psihologic: cugetarea scriitorului sau a personajului s[pun[ ]n lumin[tr[iri, pasiuni.

Dar nu numai prin aceste =i alte idei estetice generale este important studiul *O cercetare critic[asupra poeziei rom`ne de la 1867*. Maiorescu exemplific[des, trage concluzii referitoare la procesul literar al timpului, formuleaz[sarcini de viitor (pentru literatur[=i pentru estetic[). Este adev[rat c[=i cercetarea concluziilor avute]n vedere trebuie f[cut[cu]n\elegerea just[a procesului literar **al timpului** =i a exigen\elor absolut necesare **]n contextul respectiv.** El apreciaz[ ]nalt crea\ia lui Alecsandri, Bolintineanu, Alexandrescu (or, Alecsandri publicase

]ntre timp multe poezii]n care abordase =i probleme politice), dar nu menajeaz[pseudopoe\ii =i pseudopoezia: «...Cele mai rele abera\iuni, cele mai dec[zute produceri]ntre poeziile noastre de la un timp]ncoace, sunt cele ce au primit]n cuprinsul lor elemente politice...» Referindu-se la r[d[cinile acestui fenomen, Maiorescu pare s[gre=easc[sub acest aspect teoretic: «+i cauza se]n\elege u=or: politica este un product al ra\iunii; poezia este =i trebuie s[fie un product al fanteziei (altfel nici nu are material): **una** dar **exclude pe cealalt[**». Pare s[gre=easc[(=i ideologii serviabili fa\[de regimul comunist l-au]nvinuit!), dar — ca =i]n cazurile citate anterior — este deajuns s[citim «poezia» transcris[de critic (a lui C. Negri), ca s[ ]n\elegem **de ce** Maiorescu se exprim[at`t de drastic =i]n genere s[ne d[m seama de **juste\ea** atitudinii sale, de vreme ce «toate aceste strofe cuprind un =ir de **cuvinte reci**, **f[r[imagine**, =i prin urmare nici nu sunt poezie; sunt **un articol de jurnal pus]n rime** — o monstruozitate literar[».

Studiul la care ne referim este deci =i o aplicare practic[a ideilor estetice generale lansate de autor.

Maiorescu traseaz[sarcini concrete pentru scriitorii epocii. El se str[duie=te s[-i fac[pe ace=tia aten\i la cuv`nt, la fraz[, la rim[, la expresie ]n genere; s[-i determine a se g`ndi la perenitatea crea\iei artistice, prin urmare — la datoria poe\ilor de a crea opere cu ecou puternic =i]n viitor, gra\ie sentimentelor =i pasiunilor ad`nci supuse investiga\iei =i trat[rii m[iestrite a acestora.

Studiul]n cauz[serve=te drept exemplu de intransigen\[a autorului fa\[de pseudopoezia timpului, de verv[polemic[etc. Dup[citarea unei «poezii» lipsite totalmente de sim\[m`nt =i pasiune =i cuprinz`nd]n temei informa\ie abstract[, de ordin istoric, Maiorescu]i pune diagnosticul critic exact: «Manualul de istorie al lui Laurian, pus]n stan\e =i trochee, =i]nc[=i aceste ca vai de ele». Despre alt[«poezie», explicativ[peste poate, criticul se exprim[de asemenea neiert[tor: «E cu neputin\[a citi asemenea lucruri p`n[ la sf`r=it. Toat[strofa urm[toare]=i d[osteneala s[mai spuie]nc[o dat[ceea ce ne-a spus strofa precedent[». Cit`nd o versificare ce abund[ ]n diminutive, Maiorescu ]ntreab[ magistral: «Cu asemenea lucruri avem de g`nd s[punem fundamentul literaturii rom`ne?»

O cercetare critic[asupra poeziei rom`ne de la 1867 este, ne]ndoielnic, o oper[critic[f[r[de care estetica noastr[na\ional[nici nu e de conceput. Caracterul **creator** al artei («poetul nu are s[reproduc[realitatea crud[»), deosebirea principial[=i principal[dintre art[=i =tiin\[(«Poezia, ca toate artele, este chemat[s[exprime frumosul;]n deosebire de =tiin\[, care se ocup[de adev[r»), specificitatea frumosului **artistic** («Frumosul nu este o idee teoretic[, ci o idee]nvelit[=i

]ncorporat[ ]n form[sensibil[...») **inefabilul** artistic («Nu numai ceea ce spune poezia ne ocup[con=tiin\a, ci ea se afl[a fi]n at`tea raportupi cu alte cercuri de g`ndiri ale noastre,]nc`t =i aceste sunt reproduse ]n con=tiin\[ =i ]nso\esc =i ilustreaz[ oarecum percep\iunea poetic[. Farmecul acestui fel de poezii nu este at`t]n ceea ce spun, c`t ]n ceea ce re\in =i se las[ ]n liberul joc al fanteziei lectorului»), nenum[rate reflec\ii asupra **artei cuv`ntului** («...Poetul nu mai poate]ntrebuin\a toate cuvintele limbii simplu, a=a precum sunt admise ast[zi pentru]nsemnarea obiectelor g]ndirii lui, ci trebuie sau s[le ilustreze cu epitete mai sensibile sau s[le inventeze prin personific[ri, sau s[le materializeze prin compara\iuni,]n orice caz]ns[s[aleag[dintre toate cuvintele ce exprim[aproape acela=i lucru pe acele care cuprind cea mai mare doz[de sensibilitate potrivit[cu]nchipuirea fanteziei sale», «Poetul nu este =i nu poate fi totdeauna nou]n ideea realizat[; dar nou =i original trebuie s[fie]n vestm`ntul sensibil cu care o ]nvele=te =i pe care ]l reproduce ]n imagina\iunea noastr[», «... Un singur cuv`nt comun este]n stare s[nimiceasc[toat[impresia frumosului...» etc.), ra\iunea de a exista a **esteticii** («... }ndeamn[ ]nt`i pe acela care are talentul **]nn[scut** s[ se perfec\ioneze ]n arta sa, de=tept`ndu-i aten\ia asupra multor particularit[\i importante, pe care le-ar fi trecut cu vederea... Contribuie, al doilea, s[dea publicului o m[sur[mai sigur[pentru a deosebi... frumosul de ur`t...») =i a **criticii literare** («O critic[ serioas[ trebuie s[ arate modelele bune c`te au mai r[mas =i s[le disting[de cele rele =i, cur[\ind astfel literatura de mul\imea erorilor, s[prepare junei genera\iuni un c`mp liber pentru]ndreptare») — toate problemele-cheie ale artei =i esteticii sunt cuprinse de Maiorescu]ntr-un context concret, a c[rui cercetare ne ajut[s[ ]n\elegem just =i profund fenomenul artistic]n majoritatea aspectelor =i particularit[\ilor sale. [...]

Titu Maiorescu, cel mai discutat — de-a lungul timpului — teoretician =i critic literar rom`n, pus adesea la ]ndoial[ sau chiar ostracizat (]n anii ’60—’70, de exemplu), a fost **=i r[m`ne** un cuget[tor profund =i un stilist ne]ntrecut, un excelent strateg al valorilor, contibu\ia sa la evaluarea literaturii rom`ne moderne fiind de-a dreptul colosal[.

Ion CIOCANU, *Titu Maiorescu: Critice*,]n revista *„Limba rom`n[“*, anul II, Chi=in[u, 1992, 2—3, p. 207—210.